

Edyta Koncewicz-Dziduch<http://orcid.org/0000-0003-2075-7644>

Akademia Ignatianum w Krakowie

edyta.koncewicz-dziduch@ignatianum.edu.pl

DOI: 10.35765/pk.2022.3803.27

Nowe życie głągolicy. Reaktywacja pierwszego alfabetu Słowian we współczesnej kulturze w Chorwacji

STRESZCZENIE

Alfabet głągolicki zawsze był w szczególny sposób obecny w kulturze chorwackiej, najpierw jako pismo ksiąg liturgicznych, pierwszych druków, a od XIII w. także jako alfabet piśmiennictwa świeckiego. Lokalnie, na przykład na wyspie Krk, głągolica była używana w obu funkcjach do XIX w., później stanowiła już tylko relikw kulturowy poświadczony wieloma zabytkami chorwackiego piśmiennictwa. W czasach współczesnych, zwłaszcza w latach 90. XX w., zaobserwować można stale rosnącą popularność tego pisma, które traktowane jest jako element chorwackiej tożsamości narodowej. Zainteresowanie głągolicą trwa nadal i przejawia się m.in. w prowadzeniu kursów nauki głągolicy dla osób w różnym wieku, zwłaszcza dla dzieci i młodzieży, czytaniu tekstów głągolickich, badaniach naukowych, organizowaniu wystaw, konferencji oraz poprzez wykorzystywanie głągolicy we współczesnej kulturze (wzornictwie, napisach, ozdabianiu przedmiotów, ciała). Stał się ten alfabet swoistym kodem semiotycznym, dostępnym tylko dla wybranych, identyfikatorem kulturowym chorwackości.

SŁOWA KLUCZE: alfabet głągolicki, tradycja, chorwackie zabytki głągolickie, komunikacja, kultura

ABSTRACT

New Life of the Glagolitic Script. Reactivation of the First Alphabet of the Slavs in Contemporary Croatian Culture

The Glagolitic alphabet has always been present in a special way in Croatian culture, first as the script of liturgical books, first prints, and from the 13th century on, also as the alphabet of secular literature. Locally, for example on the island of Krk, the Glagolitic script was used in both functions until the 19th century, and later it was only a cultural relic, recorded in many classical works of Croatian literature. In modern times, especially in the 1990s, one can observe the constantly growing popularity of this script, which is treated as an

Sugerowane cytowanie: Koncewicz-Dziduch, E. (2022). Nowe życie głągolicy. Reaktywacja pierwszego alfabetu Słowian we współczesnej kulturze w Chorwacji. © *Perspektywy Kultury*, 3(38), ss. 443–464. DOI: 10.35765/pk.2022.3803.27.

Nadesłano: 18.11.2021

Zaakceptowano: 15.05.2022

element of Croatian national identity. The interest in the Glagolitic alphabet continues and is manifested, among others, by Glagolitic courses offered for people of all ages, especially for children and adolescents, by reading Glagolitic texts, scientific research, organizing exhibitions, conferences, and the use of the Glagolitic script in contemporary culture (design, inscriptions, decorating objects or bodies). The alphabet has become a specific code available only to a select few, as a cultural identifier of Croatian life.

KEYWORDS: Glagolitic script, traditions, Croatian glagolitic monuments, communications, culture

Wstęp

Alfabet głągolicki w Chorwacji stanowi interesujące zjawisko językowo-kulturowe, gdyż związany jest z tym narodem wyjątkowo długo; od czasów średniowiecza, jako alfabet ksiąg liturgicznych i piśmiennictwa świeckiego, a w formie reliktywnej przetrwał nawet do czasów współczesnych. Dzisiejsze funkcjonowanie głągolicy w przestrzeni kulturowej i publicznej współczesnego państwa stanowi element tradycji, fenomen, który można określić mianem swoistego wyznacznika chorwackości wśród państw byłej Jugosławii. Zjawisko reaktywacji, ożywiania martwego od ponad 400 lat alfabetu, a od prawie 100 lat niepełniącego też funkcji pisma ksiąg liturgicznych¹, posiada wyraźnie polityczny, historyczny kontekst, związany z powstaniem Republiki Chorwackiej w 1991 r., po rozpadzie Jugosławii. Jest to próba poszukiwania korzeni własnej kultury, nawiązania do tradycji średniowiecznego państwa chorwackiego, które mimo burzliwych dziejów i pewnej zależności od sąsiadów² zachowało tożsamość kulturową i językową, w dużej mierze związaną właśnie z tym dawnym słowiańskim alfabetem (Pavličević, 2012; Czerwiński, 2020; Stryjek, 2020).

Rozważania na temat przeszłości i teraźniejszości chorwackiej głągolicy koncentrują się wokół trzech obszarów tematycznych:

-
- 1 Kres używania głągolicy w liturgii położył w 1927 r. czeski slawista Josef Vajs poprzez zastąpienie głągolicy transkrypcją łacińską, z wyjątkiem kanonu mszy, w mszale wydanym na wyspie Krk.
  - 2 Królestwo Chorwacji zostało ustanowione w 925 r. Pierwszym królem był Tomislav z dynastii Trpimirovićów, wcześniej w 879 r. było to księstwo (pierwszy książę Branimir). W 1091 r. wygasła dynastia rządząca i Królestwo Chorwacji trafiło pod zwierzchnictwo Węgier, od 1102 r. trwała unia personalna z Węgrami. W czasach średniowiecza Chorwacja była samodzielnym państwem między 910 a 1102 r.; był to ważny, znaczący dla państwa okres.

- I. Tradycje głagolickie w Chorwacji
- II. Zjawisko neogłagolizmu – reaktywacja alfabetu głagolickiego jako elementu dziedzictwa narodowego
- III. Głagolica w mediach oraz kulturze popularnej, pismo jako produkt kulturowy

W Chorwacji w latach 90. XX w. rozwinął się ruch na rzecz ożywienia tradycji głagolickich nazywany neogłagolizmem (*neoglagolizam*), który, według Barbary Oczkovej, stanowił nawiązanie i kontynuację głagolizmu – zjawiska religijno-kulturowego obecnego na tym obszarze od ponad tysiąca lat, będącego swoistym, chorwackim fenomenem kulturowym (Oczkova, 2004, s. 55). Chorwacja to jedyny kraj, w którym zachował się, był używany i współcześnie w pewien sposób został reaktywowany, pierwszy alfabet słowiański. Głagolica była okresowo obecna również w liturgii innych krajów Słowiańszczyzny południowej: Bułgarii, Serbii, Bośni, Macedonii, jednak już od XII w. zaczęto zastępować ją cyrylicą. Jeszcze wcześniej, bo w końcu XI w., doszło do rezygnacji z głagolicy na rzecz łacinki w Czechach, które w IX w., jako ówczesne Państwo Wielkomorawskie, były kolebką tego pierwszego alfabetu Słowian (Oczkova, 2004, s. 57). Czechy do XI w. były jednym z ważniejszych ośrodków piśmiennictwa głagolickiego (klasztor w Szawie). Liturgię głagolicką wznowiono w 1347 r. w klasztorze Emaus w Pradze, po sprowadzeniu chorwackich głagolaszy, i kultywowano do czasu wypędzenia przez husytów w 1419 r. Tradycje cyrylo-metodejskie w Czechach i Słowacji są nadal żywe, choć obecnie bardziej przyjmują formę kultywowania pamięci o wpływie ideowym misyjnej działalności Braci Sołuńskich na kulturę duchową, polityczną Słowiańszczyzny. Ożywienie tych tradycji nasiliło się w okresie Odrodzenia Narodowego w XIX wieku³. Miejscami kultu związanymi z działalnością Braci Sołuńskich stały się: Velehrad jako centrum pielgrzymkowe na Morawach (bazylika Wniebowzięcia NMP i świętych Cyryla i Metodego) oraz słowacka Nitra. Było to zauważalne zwłaszcza podczas obchodów rocznic związanych z życiem i działalnością apostołów Słowian, ostatnio jubileuszu 1150. rocznicy misji wielkomorawskiej, obchodzonego w 2013 r. (Józwiak, 2018, s. 50).

I. Tradycje głagolickie w Chorwacji

Głagolica (scs. *glagolŭ* ‘słowo, litera’) to najstarszy alfabet słowiański, stworzony w IX w. przez misjonarza-apostoła św. Konstantego, zwanego

---

3 Jubileusze tysiąclecia działalności misyjnej Braci Sołuńskich (863 r. – początek misji, 869 r. – śmierć Cyryla w Rzymie, 885 r. – śmierć Metodego na Morawach) w XIX w. świętowano w całym słowiańskim świecie, co było manifestem popularnej wówczas idei wspólnoty ogólnosłowiańskiej (Moroz-Grzelak, 2019, s. 142; Budniak, 2009, s. 39).

Cyrylem, który wraz z bratem Metodym zapisał za jego pomocą język słowiański używany w okolicach Salonik. Głagolica stała się zatem pierwszym alfabetem języka staro-cerkiewno-słowiańskiego, który początkowo pełnił funkcję języka liturgicznego Słowian, niemniej jednak, w późniejszej fazie rozwojowej, stał się także na wiele wieków językiem literackim, w różnych redakcjach narodowych. Według twierdzenia Tadeusza Brajerskiego, do końca lat 60. XX w. dominował pogląd, że głagolica wywodzi się z greckiej minuskuły z VIII–IX w.; doszukiwano się też związków z pismem semickim (Brajerski, 1990, s. 58). Istnieją różne teorie na temat powstania tego alfabetu, można mówić o trzech mających naukowe podstawy: egzogenicznej, endogenicznej i mieszanej. Według teorii egzogenicznej, grafemy głagoliczne miały swe źródło w systemie językowym, pochodzącym z zewnątrz; brano pod uwagę przede wszystkim wpływy alfabetu greckiego, doszukiwano się też wpływów starohebrajskich, koptyjskich, chazarskich, syryjskich; główni zwolennicy to: angielski paleograf Isaac Tylor i chorwacki sławista Vatroslav Jagić. Teoria mieszana zakładała, że autor pisma wprawdzie sugerował się zewnętrznymi wzorami i systemami, ale zawiera ono też elementy oryginalne. Teoria endogeniczna, której propagatorem w połowie XX w. był fiński sławista Georg Černohvostov, nie brała pod uwagę wpływów zewnętrznych, a jedynie ewolucję wewnątrzsystemową znaków (Bratulić, 2011, s. 9). Obecnie najbardziej propagowana i ogólnie przyjęta w kręgach sławistycznych jest koncepcja endogeniczna. Alfabet głagolicki powstał około 863 r. jako zamknięty system znaków, w których zawarto symbolikę związaną z religią chrześcijańską. W postaci graficznej 38 liter odpowiadających fonemom słowiańskim zakodowana jest głębsza treść teologiczna, związana z formą figur geometrycznych, będących ich podstawą, a są to: trójkąt, oznaczający Trójęc Świętą, okrąg określający pełnię Bóstwa oraz krzyż – symbol męki Chrystusowej (Buljubašić i Rebrina, 2012, s.13, za: Bratulić, 2011).

Geneza obrządku słowiańskiego w średniowiecznej Chorwacji nie jest do dziś jednoznacznie wyjaśniona. Najwcześniejsze wzmianki historyczne pochodzą z początku X w. i łączą ten fakt z działalnością Cyryla i Metodego (podróż do Rzymu przez Chorwację i Istrię), względnie z pracą misyjną ich uczniów – duchownych nazywanych głagolaszami (*glagoljaši*). Inna hipoteza głosi wpływ ośrodka macedońskiego w Ochrydzie, silnego centrum głagolickiej liturgii słowiańskiej. Zasięg liturgii słowiańskiej był ograniczony do niewielkiego terytorium północnej Chorwacji nadmorskiej: Istrii, Przymorza Chorwackiego, Wysp Kvarnerskich (Krk, Cres, Rab), Północnej Dalmacji oraz Wysp Zadarskich (Pašman) i Dalmatyńskich (Brač), centra religijne to miasta: Krk, Rijeka, Senj, Vrbnik, Vinodol i Zadar (Oczkova, 2004, s. 58). Początkowy, niezakłócony rozwój liturgii słowiańskiej na tych terenach był rezultatem faktu, że do

X w. stanowiły one bizantyńską Dalmację, a Konstantynopol, w przeciwieństwie do Rzymu, odnosił się z większą tolerancją do niekanonicznych języków liturgicznych.

Głagolityzm chorwacki polegał nie tylko na używaniu głagolicy jako pisma, ale także na wierności tradycji cyrylo-metodejskiej, w postaci liturgii słowiańskiej według obrządku rzymskiego, w języku liturgicznym staro-cerkiewno-słowiańskim w redakcji chorwackiej. Na tej pozornej sprzeczności polegała właśnie wyjątkowość sytuacji konfesyjnej średniowiecznej Chorwacji, gdyż duchowni katolicycy – głagolasze, mimo przynależności do Kościoła rzymskiego bronili się przed próbami zastąpienia języka cerkiewnosłowiańskiego łaciną, a co się z tym wiąże, także głagolicy alfabetem łacińskim. Kościół wówczas traktował głagolityzm jako herezję i zwalczał zarówno język starocerkiewny, jak i pismo. Na kolejnych synodach splickich w latach: 925, 927, 1060, 1185, stopniowo zaostrzano sankcje wobec liturgii głagolickiej, aż do ostatecznego jej zakazu na ostatnim. Poprawę sytuacji obrządku słowiańskiego na tych terenach spowodowały dopiero ustalenia IV Soboru Laterańskiego w 1215 r. Ważną rolę odegrała też koncepcja dotycząca pochodzenia alfabetu głagolickiego, wiążąca go z osobą św. Hieronima – ojca Kościoła, autora Wulgaty. Zdaniem B. Oczkovej, to „pobożne oszustwo”, niemające naukowych podstaw, aktualne aż do XVIII w., uratowało głagolicę i umożliwiło jej funkcjonowanie w sferze religijnej:

chrystianizację Chorwacji z 800 r. przesunięto w czasy apostołskie, co spowodowało identyfikację etnicznego pojęcia „Chorwat” z romańskim „Dalmatem”. Stąd też św. Hieronim, urodzony w IV w. w rzymskiej Dalmacji, stał się Słowianinem i Ojcem głagolicy, przedstawianym w ikonografii z księgą głagolicką (Oczkowa, 2004, s. 59).

Umiejętność pogodzenia wierności tradycji cyrylo-metodejskiej z lojalnością i poddaniem papiestwu, w przypadku średniowiecznych władców chorwackich (*casus* króla Zvonimira⁴), zdaniem Macieja Czerwińskiego, jest metaforą pogranicznego położenia między Wschodem i Zachodem oraz symbolem przywiązania do tradycji i uporczywości w walce o własną podmiotowość (Czerwiński, 2020, s. 57).

Na przestrzeni dziejów zdarzały się próby wykorzystywania głagolicy i jej długotrwałej obecności w kulturze chorwackiej do celów politycznych i reformatorskich:

---

4 Zvonimir – ostatni wielki władca chorwacki, wspierał papieża w sporze o inwestyturę, co skutkowało jego szybką koronacją w 1074 lub 1075 r., musiał więc popierać też liturgię łacińską. Jednocześnie przeszedł do historii jako donator ziemi pod głagolicki klasztor św. Łucji na wyspie Krk, co uwiecznione zostało na jednym z najstarszych zabytków głagolickiej epigrafiki – płycie z Baški (Czerwiński, 2020, s.87).

W XIX wieku w związku z popularnością problematyki słowianofilskiej i wzrostem zainteresowania badaczy historią i kulturą Słowian zaczęto – za sprawą wspomnianego już sławisty Vatroslava Jagića prowadzić badania nad głągolicą, doszło też do prób jej ideologizacji. Na gruncie chorwackim zainteresowanie tym obszarem chorwackiej tradycji wykazywał przede wszystkim biskup Josip Juraj Strossmayer (1815–1905), zwolennik jugoslawizmu, który zakładał wieloaspektową integrację Słowian południowych, w tym także na planie religijnym. Ten propagator liturgii głągolickiej na terenach chorwackich i zwolennik jedności chrześcijan wschodnich i zachodnich w dziedzictwie cyrylometodejskim wspólnym wszystkim Słowianom dostrzegał środek umożliwiający ich zjednoczenie i nobilitację. Strossmayer przy współudziale Franjo Račkiewicza (1828–1894) podjął około 1859 roku działania na rzecz upowszechnienia wątków słowiańskich w Rzymie. Pokłosiem m.in. jego aktywności był fakt wydania przez Leona XIII encykliki „Grande munus” w 1880 roku, w której papież ogłosił Braci Soluńskich świętymi Kościoła katolickiego. Do zjednoczenia prawosławnych z katolikami ostatecznie jednak nie doszło. Prawosławni negatywnie odnieśli się do zapisu o podległości Cyryla i Metodego papieżstwu, a sama encyklika przyczyniła się do pogłębienia rozłamu w obrębie chrześcijaństwa (Szwat-Gylybowa, Gil i Miodyński, 2020, s. 321).

Kultywowanie tradycji głągolickich w liturgii na terenie Chorwacji mogło też, zdaniem Josipa Bratulića, odgrywać prekursorską rolę w pewnych późniejszych decyzjach dotyczących narodowych języków liturgicznych w Kościele i stanowić bodziec do reform w tej kwestii. Znana jest anegdota, przytoczona przez badacza na łamach czasopisma „Kolo” w artykule *Glagoljaštvo i glagolizam u crkvenom i društvenom životu Hrvata i Slovenaca*, jakoby na decyzję o wprowadzeniu języków narodowych do liturgii, podjętą w trakcie soboru watykańskiego II, mógł wpłynąć fakt wysłuchania przez uczestników słowiańskiego śpiewu głągolickiego podczas mszy (Bratulić, 2009).

Warto podkreślić, że na złożoność sytuacji językowej w średnio-wiecznej Chorwacji wpływał fakt, że w piśmiennictwie używano tam jednocześnie przez pewien okres trzech alfabetów: głągolicy, cyrylicy i łacinki (Stęplewski, 2018, s. 128). W historii języka zjawisko to określane jest mianem trójalfabetyczności (*tropismenost*) (Oczkowa, 2004, s. 56). Alfabet łaciński pojawił się w piśmiennictwie chorwackim najpóźniej, bo w połowie XIV w.; od XV w. nastąpił dalszy rozwój i upowszechnianie łacinki, by od XVII stulecia całkowicie zdominować piśmiennictwo i wyprzeć używanie głągolicy. Trzeci alfabet słowiański – cyrylica, również okresowo był używany na niektórych terenach w Chorwacji, głównie na południu, tam poświadczono zabytki już z XII w. (*Povaljska listina*); używano go w XV w. w autonomicznym okręgu Poljica (*Statut Poljički*) oraz

w Republice Dubrownickiej (Oczkova, 2004, s. 60, za: Bratulić, 1995). Jednakże to głagolica była pierwszym chorwackim alfabetem piśmienniczym; z nią też związane były początki drukarstwa na tych ziemiach. Pierwszą książką drukowaną był mszał głagolicki: *Misal po zakonu Rim-skoga dvora (Mszał według obrządku rzymskiego)*, wydany 22 lutego 1483 r., prawdopodobnie w Wenecji, zaledwie 28 lat po druku Biblii Gutenberga. Obecnie istnieje sześć zachowanych starodruków głagolickich z XV w., a rękopisy głagolickie oraz starodruki odnaleziono w 26 krajach świata.

Głagolica w Chorwacji była alfabetem dwóch różnych kodów językowych: języka liturgicznego i narodowego starochorwackiego. W funkcji liturgicznej zachowała się tu do początków XX w. Jeszcze w XVIII w. zakładano seminaria duchowne kształcące głagolaszy (Zadar, Omiš) w celu wsparcia znajomości pisma głagolickiego. Za symboliczny koniec głagolicy w piśmiennictwie liturgicznym uważa się wprowadzenie do wydanego w 1927 r. mszału transkrypcji łacińskiej przez czeskiego slawistę Josefa Vajsa, związanego z Akademią Starosłowiańską na Krku.

Jako alfabet języka literackiego, w funkcji nieliturgicznej, głagolica funkcjonowała od początków piśmiennictwa, czyli od XI w. Najstarsze zabytki świeckie to statuty i zbiory praw, pisane zazwyczaj na pergaminie lub kute w kamieniu. Są to m.in.:

- zabytki pisane: statuty – *Statut grada i otoka Korčule* (1214); *Vrbanški statut* (1362); *Krčki statut* (1388); zakoniki (zbiory praw): *Zakon Vinodolski* (1288);
- zabytki kamienne: inskrypcje, zapisy ryte w kamieniu, najstarsze z X i XI w., np.: *Bašćanska ploča* (1100) – najbardziej znany zabytek, choć w świetle obecnych badań nie najstarszy, pisany głagolicą kanciąstą, znaleziony nieopodal miejscowości Baška na wyspie Krk⁵. Inne zabytki epigrafiki z XI w. to: *Krčki natpisi*, *Plominski natpis*, *Valunska ploča* oraz niedawno znaleziony *Župski natpis*⁶. Kamienne inskrypcje głagolickie są wciąż odkrywane; warto tu

5 Charakterystyczna kamienna płyta z wapienia (wymiary: 99,5 cm – 199 cm – 8 cm) stała się już symbolem piśmiennictwa głagolickiego w Chorwacji, pewnym identyfikatorem kulturowym, a w formie zminiaturyzowanej stanowi popularną pamiątkę sprzedawaną w postaci różnego rodzaju gadżetów: magnesów, obrazków, nadruków itp. Oryginał płyty obecnie przechowywany jest w Muzeum Akademii Nauki i Sztuki w Zagrzebiu, a w miejscu znalezienia – kościele św. Łucji w miejscowości Jurandvor nieopodal Baški – znajduje się kopia (por. Bašćanska ploča, Institut za Hrvatski Jezik i Jezikoslovlje, <http://ihjj.hr/iz-povijesti/bascanska-ploca/2/>, dostęp: 12.10.2021).

6 Zabytek z XI w. znaleziony w okolicy Dubrownika (Župa Dubrovačka) w 2006 r. świadczący o używaniu głagolicy również na południowych terenach obecnej Chorwacji; (wg M. Čunčić *Župski natpis stariji od Bašćanske ploče*, https://www.croatianhistory.net/etf/cuncic_du.html, dostęp: 27.01.2022).

zaznaczyć zasługi poszukiwacza amatora Branka Fućicia (1920–1999) z Dubašnicy na Krku, który odnalazł ponad połowę znanych zabytków głągolicznych oraz około 60 fresków z terenu Kvarneru i Istrii⁷.

Zarówno wiek XIII, jak i wiek XIV określane są mianem „złotego wieku” piśmiennictwa głągolicznych na terenach chorwackich, zwłaszcza dotyczy to pism i ksiąg o charakterze liturgicznym. Zachowało się z tego czasu około 50 zabytków pisanych na pergaminie, są to głównie brewiarze i mszały, np.: *Prvi urbnički brevijar*, *Misal Illirico* (1435), *Hrvojev misal* (1404). Pod koniec XV w., wraz z upowszechnianiem się druku, powstawały pierwodruki ksiąg głągolicznych, także głównie religijnych: *Misal po zakoniu rimskog dvora* (1483), *Brevijar po zakoniu rimskog dvora* (1491), *Senjski misal* (1494), *Spovid općena* (1496) (Žagar, 2009, s. 182). Już jednak od XV w. użycie głągolicy zaczęło stopniowo zanikać na rzecz łacinki, która od XVII w. stała się dominującym alfabetem chorwackim w piśmiennictwie świeckim; w religijnym głągolica została zarzucona około 100 lat temu.

II. Zjawisko neogłągolicyzmu – reaktywacja alfabetu głągolicznych jako elementu dziedzictwa narodowego

Pomimo stopniowego zaniku znajomości głągolicy, nie odeszła ona całkowicie w zapomnienie, a nawet współcześnie można obserwować jej renesans; stała się silnym identyfikatorem narodowym, synonimem chorwackości, głównie ze względu na najstarsze zachowane zabytki piśmiennictwa powstałe na tych terenach. Chorwacja, po rozpadzie Jugosławii i uzyskaniu suwerenności w 1991 r., zaczęła na nowo budować swoją tożsamość, sięgając do historii, nawiązywać i odwoływać się do głągolicy jako pierwszego pisma słowiańskiego oraz swego pierwszego alfabetu. Nie bez znaczenia był też fakt podkreślenia odrębności kulturowej i językowej od Serbów, którzy wcześniej odeszli od tej tradycji na rzecz cyrylicy (Stęplewski, 2018, s. 136). Animatorzy ruchu zwanego neogłągolicyzmem ożywiają tradycje głągolicznych w różnych dziedzinach: w kulturze, nauce, edukacji, sztuce itp. Szczególnym hołdem złożonym głągolicy była wydana w 2008 r. monografia Anicy Nazor: *Knjiga o hrvatskoj głągoljicy »Ja slovo znajući govorim«*, z której pochodzi stwierdzenie:

7 Sławą okrył się także uczeń piątej klasy szkoły podstawowej Antonio Torre, który w 2004 r. znalazł w miejscowości Sveti Križ głągoliczny zapis na płycie glinianej datowany na XIII w. Jest to najstarszy zabytek pochodzący z terenów Rijeki, nazwany Svetokriški ulomak (wg: V. Đekić, *Pismo kao baština*, <http://www.kvarner.hr/kultura/glagoljica.html>, dostęp: 27.01.2022).

Głagoljica je hrvatsko nacionalno pismo i ima sasvim posebno mjesto u hrvatskoj kulturi. Prva tiskana hrvatska knjiga (Misal, 1483) tiskana je glagoljskim slovom. Prva tiskana početnica (Venecija, 1527) također je izašla na glagoljici. Tako nije slučajno da su prvi poznati hrvatski stihovi pisani glagoljicom⁸ (Nazor, 2008).

Warto więc przywołać pewne fakty, wskazać instytucje prowadzące rozmaite formy działalności mającej na celu propagowanie znajomości głagolicy i wiedzy o niej jako „tradycyjnym chorwackim piśmie”.

Instytut Starosłowiański (Staroslavenski Institut) w Zagrzebiu jest instytucją naukową, zajmującą się badaniem najstarszych zabytków piśmiennictwa na ziemiach chorwackich, która może się poszczycić najdłuższym istnieniem, sięgającym początku XX w. W 1902 r. biskup Antun Mahnić założył na wyspie Krk Akademię Starosłowiańską (Staroslavenska Akademija) w celu badania tradycji głagolickiej i szerzenia jej wśród ludu. W latach 1928–1939 wchodziła ona w skład Akademii Teologicznej w Zagrzebiu jako fakultet starosłowiański, a od 1952 r. – Instytut Języka Starosłowiańskiego. Od 1997 r. Instytut Starosłowiański ponownie zaczął funkcjonować jako samodzielna jednostka naukowa i prowadzi ożywioną działalność naukową i badawczą do dziś. Misją instytutu to: „interdyscyplinarne badanie chorwackiej średniowiecznej spuścizny głagolickiej w kontekście kultury narodowej oraz europejskiej”⁹, a realizowana jest poprzez opracowania oraz projekty naukowe. Najstarszym, sztandarowym projektem instytutu jest opracowanie *Słownika języka cerkiewnosłowiańskiego redakcji chorwackiej (Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije)*, realizowane od 1952 r. do chwili obecnej; materiał leksykograficzny pochodzi z 60 zabytków głagolickich z okresu od XI do XVII w.¹⁰ Ponadto, pracownicy instytutu zajmują się: badaniem i digitalizacją zabytków głagolickich z terenów chorwackich i nie tylko, archiwizacją mszy i śpiewów głagolickich (w formie audioteki); stworzono bogatą bazę publikacji naukowych poświęconych badaniom spuścizny

---

8 „Głagolica jako narodowy alfabet chorwacki zajmuje szczególne miejsce w kulturze chorwackiej. Pierwsza drukowana książka chorwacka (Misal 1483) jest głagolicka. Pierwszy drukowany elementarz (Wenecja 1527) także wyszedł drukiem w głagolicy. Nieprzypadkowo również pierwsze znane wiersze w języku chorwackim pisane są głagolicą” (tłumaczenie własne).

9 Informacje pochodzą ze strony internetowej Instytutu Starosłowiańskiego, <https://stin.hr/misija/> (dostęp: 05.11.2021).

10 Słownik składa się z dwóch pełnych tomów (jeden tom obejmuje 10 zeszytów), obecnie kompletowany jest tom III – wydano zeszyt nr 23 (2021) – *i- izgnilstvo*; hasła w słowniku opracowane są w czterech alfabetach (głagolicy kanciastej, cyrylicy, greckim i łacińskim), w pięciu językach (scs. redakcji chorwackiej, chorwackim, angielskim, greckim, łacińskim), <https://stin.hr/rjecnik-crkvenoslavenskoga-jezika-hrvatske-redakcije/> (dostęp: 21.01.2022).

głagolickiej oraz starosłowiańskiej, dostępną na stronie internetowej (<https://stin.hr/istrazivanja/>). Obecnie realizowane są dwa kompleksowe projekty naukowe: „Interdisciplinarni pristup hrvatskoglagoljskomu misalu na primjeru *Misala kneza Novaka*” – poświęcony najstarszemu datowanemu mszałowi z 1368 r., bogato zdobionemu rękopisowi wykonanemu przez księcia Novaka Disislavicia oraz „Istraživanje starije hrvatskoglagoljske zborničke baštine” – badanie liturgicznych tekstów glogolickich na materiale *Pariškog zbornika* z 1375 r. (czas realizacji obu projektów: 2020–2024). W 2022 r. przypadają dwie ważne dla Instytutu rocznice: 120. rocznica powstania Akademii Starosłowiańskiej na Krku oraz 70. rocznica utworzenia Instytutu Starosłowiańskiego w Zagrzebiu (1952 r.). W związku z tymi jubileuszami planowana jest organizacja międzynarodowej konferencji naukowej poświęconej glogolityzmowi na przestrzeni dziejów: „Glagoljaštvo – baština, tradicija, inovacija” (Krk, 20–22.10.2022)¹¹. Instytut wydaje czasopismo naukowe: „Slovo: časopis Staroslovenskog instituta u Zagrebu” – rocznik wychodzący od 1952 r., wszystkie numery dostępne w formie elektronicznej.

Natomiast popularyzacją wiedzy o piśmie i tradycjach glogolickich wśród szerokich kręgów społeczeństwa chorwackiego zajmuje się Towarzystwo Przyjaciół Glogolicy (Društvo Prijatelja Glogoljice) – stowarzyszenie kulturalno-naukowe, założone 22 lutego 1993 r. w Zagrzebiu w 550. rocznicę wydania glogolickiego pierwodruku. Działa ono pod patronatem i we współpracy z wieloma instytucjami naukowymi i kościelnymi: Chorwacką Akademią Nauk, Macierzą Chorwacką, Uniwersytetem w Zagrzebiu, Instytutem Starosłowiańskim oraz przedstawicielami Kościoła katolickiego. Działalność Towarzystwa polega na szerokim i wszechstronnym popularyzowaniu wiedzy o glogolickich zabytkach kultury narodowej oraz samym piśmie poprzez organizowanie comiesięcznych otwartych wykładów poświęconych glogolicy, prelekcji w szkołach i instytucjach kultury, nauczanie glogolicy na kursach, przygotowywanie programów radiowych i telewizyjnych, wystaw upamiętniających rocznice związane z historią glogolicy. Przy Towarzystwie Przyjaciół Glogolicy działa od 1995 r. chór mieszany Baščina (Dziedzictwo), uświetniająca swoim śpiewem msze glogolickie odprawiane w klasztorze św. Franciszka Ksawerego w Zagrzebiu w pierwszą niedzielę miesiąca o godz. 18.00. Towarzystwo, od początku swego istnienia, wydaje czasopismo „Baščina”, częściowo drukowane glogolicą, choć rewitalizacja glogolicy jako żywego pisma narodowego jest nierealna. Warto podkreślić obecność Towarzystwa Przyjaciół Glogolicy w przestrzeni internetu: od 2018 r. posiada aktywnie

11 Informacje na temat konferencji dostępne są na stronie internetowej Instytutu Starosłowiańskiego pod adresem <https://stin.hr/glagoljaštvo2022/> (dostęp: 09.02.2022).

prowadzone konto na Facebooku, gdzie publikowany jest comiesięczny informator o bieżących wydarzeniach i działalności stowarzyszenia, oraz konto na portalu croatianhistory.net¹².

Spośród liczego grona pracowników naukowych, zajmujących się działalnością badawczą i popularyzatorską wiedzy o najstarszym piśmie słowiańskim, warto wymienić kilka sylwetek uczonych najbardziej zasłużonych dla badania spuścizny głagolickiej:

- Josip Bratulić – historyk literatury i kultury, autor wielu publikacji naukowych na temat głagolicy: *Leksikon hrvatske glagoljice* (1995), monografia *Aleja glagoljaša. Stoljeća hrvatske glagoljice* (2019), przekład *Zycia Konstantyna Cyryla i Metodego*;
- Anica Nazor – badaczka i popularyzatorka opracowań tekstów zabytków głagolickich w Chorwacji i na świecie, długoletnia redaktorka czasopisma „Slovo”, autorka monografii: *Knjiga o hrvatskoj glagoljici: »Ja slovo znajući govorim* (2008);
- Eduard Hercigonja – paleoslawista i historyk literatury, podkreślający rolę piśmiennictwa głagolickiego w kulturze średniowiecznej, afirmator stanowiska o kontynuacji i przenikaniu się różnych kręgów religijno-kulturowych i piśmienniczych w historii literatury, autor publikacji: *Nad iskonom hrvatske knjige* (1983), *Pisana riječ na tlu Hrvatske* (1986), *Tropismena i trojezična kultura hrvatskoga srednjovekovlja* (1994);
- Stjepan Damjanović – filolog, językoznawca, autor wielu publikacji poświęconych językowi zabytków starej literatury chorwackiej, spośród których warto wymienić monografie: *Tragom jezika hrvatskih glagoljaša* (1984), *Hrvatska pisana kultura* (trzy tomy: 2005–2008; współautor ze S. Bratuliciem), *Jezik hrvatskih glagoljaša* (2008), *Crtime o hrvatskom glagoljaštvu* (2020). Wiedzę na temat zabytków głagolickich zgłębiają i propagują także przedstawiciele niefilologicznych dziedzin nauki, pasjonaci tego pisma, np.:
- Darko Žubrinić – matematyk i informatyk, jeden z założycieli Towarzystwa Przyjaciół Głagolicy i jego długoletni prezes. Amatorsko zajmuje się popularyzacją wiedzy historycznej, także tej związanej z tradycjami głagolickimi, m.in. poprzez publikacje w internecie na stronie www.croatianhistory.net. Jest autorem pierwszej wersji komputerowych fontów głagolickich, poszukiwaczem zabytków głagolickich poza granicami kraju (m.in. w Norwegii, USA).

Kultywowanie głagolicy wspiera władza państwowa Republiki Chorwackiej – 7 lutego 2014 r. pismo głagolickie wpisano do rejestru

---

12 Društvo Prijatelja Glagoljice, <https://www.croatianhistory.net/glagoljica/dpg.html>. (dostęp: 09.02.2022).

Niematerialnych Dóbr Kultury Republiki Chorwackiej. W 2019 r. Sejm chorwacki ogłosił dzień 22 lutego Dniem Chorwackiej Głagolicy, na pamiątkę pierwodruku książki głagolickiej w tym dniu w 1483 r., a święto to jest w Chorwacji uroczyste obchodzone w szkołach, placówkach naukowych i kulturalnych, mediach. Powstało wiele reprintów i wydań fototypicznych ksiąg głagolickich¹³ oraz inicjatyw związanych z krzewieniem kultury druku głagolickiego: otwarcie drukarni-muzeum w miejscowości Vrbnik na Krku, inspirowanej istniejącą tam renesansową drukarnią, rekonstrukcja prasy drukarskiej z czcionkami głagolickimi według średniowiecznego pierwowzoru w Rijece w 2020 r. (projekt placówki kulturalnej Istraživački Edukacijski Centar Typeflow).

Wyraźnie zauważalna jest obecność głagolicy w edukacji szkolnej i uniwersyteckiej. Informacje o niej są zawarte w programach nauczania w szkole podstawowej i średniej (wydano podręcznik dla uczniów szkoły podstawowej: *Glagoljica za osnovce* Martiny Valec-Rebić w 2013 r.), w szerszym wymiarze w programach studiów filologicznych, jak również w programie studiów dla słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Zagrzebiu (Draganić, 2017, s. 19). Licznie organizowane są kursy nauczania pisma głagolickiego dla dzieci, młodzieży i dorosłych, większość spontanicznie, ale istnieją również szkoły uczące głagolicy, które mogą się poszczycić już długą tradycją istnienia. Przykładami mogą być: Mala Ročka Akademia (od miejscowości Roč, działa od 1992 r.), Mala głagoljska Akademia Jurij Žakan w Senju, a także działająca od 1993 r. Letnia Szkoła Głagolicy (Ljetna Škola Glagoljice) na wyspie Krk (twórca i animator – Damir Kremenić)¹⁴, odbywająca się corocznie w czasie wakacji w kilku miejscowościach: Kornić, Vrbnik, Krk, Punat, Malinska. Są to zajęcia adresowane do dzieci i młodzieży, ale może w nich uczestniczyć każdy, kto chce nauczyć się pisać głagolicą i czytać teksty; niekiedy biorą w nich udział uczestnicy z zagranicy (Holendrzy, Niemcy, Polacy). W szkole są różne poziomy zaawansowania; uczestnicy zajęć poznają historię i rodzaje głagolicy: okrągłą, kanciastą, kursywną, litery alfabetu głagolickiego oraz ich znaczenie symboliczne i wartość liczbową, uczą się je pisać, a na wyższych poziomach przepisują teksty zabytków głagolickich. Zajęcia

13 W ramach wyżej wymienionego projektu Instytutu Starosłowiańskiego, związanego z zabytkiem głagolickim *Misal kneza Novaka*, wydano w 2020 r. faksymil rękopisu wraz ze zbiorem prac i publikacji na temat mszału – *Misal kneza Novaka 1368*, Pavletić M. i in. (red.), Zagreb 2020. Inne wydania fototypiczne z ostatnich lat to: *Cvijet kreposti ili o naravi ljudskoj kroz narav životinjsku. Studija. Transliteracija. Faksimil*, A. Zaradija Kiš, M. Šimić, Zagreb 2020; *Akademijin brevijar (HAZU III c 12), hrvatskoglagoljski rukopis s konca 14. stoljeća. Jezična studija. Transliteracija. Faksimil*. M. Šimić, Zagreb 2014; <https://stin.hr/knjige> (dostęp: 10.02.2022).

14 Ljetna škola glagoljice, Kornić, <https://otok-krk.org/krk/ljetna-%C5%A1kola-glagoljice-kornic%C4%87-2020> (dostęp: 10.11.2021).

zorganizowane są w przystępnej formie zabawy, często połączonej ze zwiedzaniem miejsc związanych z tradycjami glagolickimi, np.: drukarnia w Vrbniku, Aleja Głagolaszy, Hum, Nin; z nagrywaniem filmów, realizowaniem przedstawień; niektórym kursom towarzyszyły zajęcia z układania mozaiki. Uczniowie otrzymują dyplom oraz gadżety pamiątkowe, np. koszulki z inicjałami glagolickimi swych imion itp. Wszystko to ma służyć popularyzacji wiedzy wśród najmłodszych na temat glagolicy jako elementu narodowej kultury i tradycji.

Współcześnie inspiracje glagolicą są widoczne w różnych dziedzinach sztuki w Chorwacji (rzeźba, malarstwo, grafika, szkło artystyczne), co można uznać za wizualny przejaw budowania „kultury pamięci”, tworzenia narodowych symboli. Najbardziej utrwalone jej przykłady to pomniki-symboly powstałe w XX w., np. pomnik biskupa Grgura Ninskigo, dłuta Ivana Meštrovia, umieszczony w 1928 r. na perystylu Pałacu Dioklecjana w Splicie z okazji tysiąclecia synodu splickiego. Po II wojnie światowej rzeźba została przeniesiona przed mury pałacu, gdzie pozostaje do dziś¹⁵. Inny przykład to symboliczna rzeźba *Povijest Hrvata*, również autorstwa Meštrovia, przedstawiająca kobietę w stroju narodowym, trzymającą na kolanach kamienną płytę z wrytym napisem glagolickim; obecnie oryginał znajduje się w Belgradzie, a kopia w formie odlewu z brązu została umieszczona w 1970 r. przed rektoratem Uniwersytetu w Zagrzebiu. Pomniki te stanowią silne identyfikatory narodowej tradycji, pojawiają się jako wizualizacje w opracowaniach historycznych, logotypach uczelni, instytucji kulturalnych.

Wartość edukacyjną, historyczną i krajoznawczą posiada tworzona sukcesywnie od 1977 do 1985 r. aleja Głagolaszy (Aleja glagoljaša) – szlak kulturowy długości 7 km od miejscowości Roč do Humu na Istrii. To plenerowe muzeum, składające się z 11 kamiennych pomników, ukazuje losy glagolityzmu, począwszy od czasów Cyryla i Metodego do dziś, a jeden z pomników: Lapidarium, zawiera kopie najstarszych chorwackich zabytków kamiennej epigrafiki (m.in. Baščanska ploča)¹⁶. Najnowsze atrakcje turystyki kulturowej związane z glagolicą to: ukończony w 2009 r. Baszkański Szlak Glagolicki na wyspie Krk, na który składają się 34 pomniki liter glagolickich umiejscowione w różnych punktach Baški i jej okolic, jak również otwarta w lutym 2022 r. ścieżka edukacyjna z literami

---

15 Pomnik miał na celu podkreślać słowiańskość tych ziem w „rzymskim” otoczeniu oraz był hołdem złożonym biskupowi Ninu – Grzegorzowi, którego uważano za apologetę glagolicy i obrządku słowiańskiego, co jest obecnie podawane w wątpliwość; rzeźba przedstawia go w momencie wygłaszania płomiennej mowy w obronie glagolicy (kopie posągu znajdują się w Ninie i Varaždinie) (Czerwiński, 2020, s. 80).

16 Aleja glagoljaša, <https://www.istria-culture.com/aleja-glagoljaša-i131> (dostęp: 11.02.2022).

głagolickimi „Ribarska priča” w parku Ivana Mažuranića w miejscowości Novi Vinodolski.

III. Głagolica w mediach oraz kulturze popularnej, pismo jako produkt kulturowy

Promocja jakiegokolwiek produktu kulturowego, nawet o tak archaicznej proveniencji jak pismo głagolickie, nie może obejść się bez wsparcia i udziału współczesnych środków masowego przekazu, zwłaszcza tych związanych z komunikacją elektroniczną, internetem. Produkt, wytwór kultury danego obszaru, regionu, pełni często funkcję symbolu, identyfikatora kulturowego narodu, niekiedy stając się też produktem turystycznym.

Głagolica jest w szczególności obecna we współczesnej kulturze, promocji turystycznej Chorwacji, jako produkt kulturowy/ turystyczny, we współczesnym wzornictwie poprzez artystyczne wykorzystywanie grafemów głagolickich w przedmiotach codziennego użytku, gadżetach i pamiątkach przeznaczonych dla turystów np.: na krawatach (chorwackim wynalazku), magnesach, banknotach, monetach, odzieży, biżuterii; w ozdabianiu ciała przez tatuaże (inicjały imion, napisy w głagolicy), co jest zjawiskiem popularnym wśród sportowców chorwackich, zwłaszcza piłkarzy, artystów, celebrytów. Znamienny jest również fakt, że pismo głagolickie zostało wybrane jako jeden z czterech motywów narodowych, które umieszczone będą na monetach euro (obok Nikoli Tesli, mapy kraju i kuny) po planowanym wejściu Chorwacji do strefy euro od 1 stycznia 2023 r.¹⁷ Głagolica w Chorwacji jest przykładem na to, w jaki sposób pismo może się stać symbolem, marką, jak twierdzi J. Bratulić: „Glagoljica se kao oznaka hrvatskoga identiteta danas više nego nekada javlja kao medijski znak, ponekad kao jedno slovo, drugi put kao niz slova”¹⁸ (Bratulić, 2011, s. 18). Wizualna atrakcyjność pisma w połączeniu z jego rolą historyczno-kulturową powoduje, że staje się ono elementem nowoczesnego designu, pojawia się w logotypach wielu placówek i instytucji naukowych, nie tylko chorwackich: Instytutu Starosłowiańskiego, Instytutu Antropologii Chorwackiej Akademii Nauk, Narodowej Uniwersyteckiej Biblioteki w Zagrzebiu, także w sferze wirtualnej, np.: logo portalu

17 Chorwacja. Projekt monet euro, <http://omonetach.pl/aktualnosci/6/20427/chorwacja-projekt-monet-euro> (dostęp: 13.02.2022).

18 „Glagolica jako wyraz chorwackiej tożsamości, dziś częściej niż kiedyś, pojawia się jako medialny znak, czasem w formie jednej litery, a czasem jako rząd liter/słowo” (tłumaczenie własne).

glagoljica.hr, konta Instytutu Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego na portalach społecznościowych (Facebook, Instagram).

Obecność glagolicy jest zauważalna w mediach i współczesnym marketingu, staje się ona niejako marką samą w sobie. Projekt *Fabula Croatica*, stworzony w 2011 r. (autorzy projektu: Filip Cvitić, Vjekoslav Kralj, Marko Žmak), polega na wykorzystaniu pisma glagolickiego jako wizualnego identyfikatora; zastosowano tworzenie marki na podstawie tradycji narodowej, symboliki pisma¹⁹. Celem projektu jest: „modernizacja części chorwackiego dorobku kulturowego oraz odpowiednia jego prezentacja globalnemu odbiorcy przy pomocy nowoczesnego designu i multimedów” (Cvitić, 2017, s. 50). W skład projektu wchodzi kilka elementów. Cześć projektu zatytułowana *Epistula Croatica* (Pismo chorwackie) prezentuje motyw glagolicy w nowoczesnej formie wizualnej. Składa się z czterech sekcji: 1) PROIZVOD AZ (Produkt AZ) to promocja historycznych postaci znanych Chorwatów (Ivana Brlić Mažuranić, Nikola Tesla) poprzez wizualizację portretową z glagolickimi napisami; 2) NAKIT CI (Ozdoba CI) – tworzenie biżuterii srebrnej z motywami liter glagolickich; 3) DOBRO – czekolada w charakterystycznych białych opakowaniach z napisami glagolickimi, promująca miasta i zabytki chorwackie; 4) GLOGOTIP – usługa mobilna polegająca na przekształceniu logotypu na glagolicę, bardzo popularna w Chorwacji, oraz jej nowsza odmiana: GLOGENA – mobilna aplikacja (GLOGENA app. 2.0)²⁰, dzięki której można napisać dowolny tekst w glagolicy, przekształcając słowa łacińskie; służy tworzeniu kart pocztowych, świątecznych, z życzeniami okolicznościowymi. Może stanowić swego rodzaju szyfr, gdyż mimo tak szeroko zakrojonej akcji promocyjnej znajomość tego alfabetu nie jest powszechna w Chorwacji. Glagolica pojawiła się jako alfabet w „nowych mediach” już wcześniej, po raz pierwszy wprowadzono ją do systemu komputerowego w 1996 r., fonty glagolickie stworzył Darko Žubrinčić.

Na podstawie najnowszych środków komunikacji stworzona została mobilna aplikacja „Glagopedija – virtualna glagoljska encyklopedia”²¹ pod kierownictwem Milicy Lukić i Very Blazević Krezić z Uniwersytetu w Osijeku (2014–2016); jest to internetowa aplikacja służąca digitalizacji 220 zabytków chorwackiej kultury od IX do XXI w., w tym większości glagolickich. Podobny cel przyświecał stworzeniu portalu internetowego:

---

19 *Fabula Croatica*, <https://fabula-croatica.com/> (dostęp: 10.12.2021).

20 GLOGENA app.2.0, <https://fabula-croatica.com/en/products/glogena-app/> (dostęp: 13.02.2022).

21 Istnieje polska wersja językowa zdigitalizowanego materiału Glagopediji, stworzona na Uniwersytecie Śląskim przez studentów kroatystyki pod opieką dr. hab. L. Małczaka i dr P. Pyci-Kośćcak w latach 2017–2018. Według: <http://www.kroatystyka.us.edu.pl/pl/glagopedija/> (dostęp: 10.02.2022).

glagoljica.hr, czyli prezentacji zdigitalizowanego dorobku gła-golickiego, pochodzącego nie tylko z terenów Chorwacji, w sposób chronologiczny; portal zawiera również aktualizowane repozytorium prac na temat gła-golicy, literatury i kultury średniowiecznej. Inicjatywa powstała w 2017 r. jako część projektu „Hrvatska glagoljica” realizowanego przez Narodową Uniwersytecką Bibliotekę w Zagrzebiu.

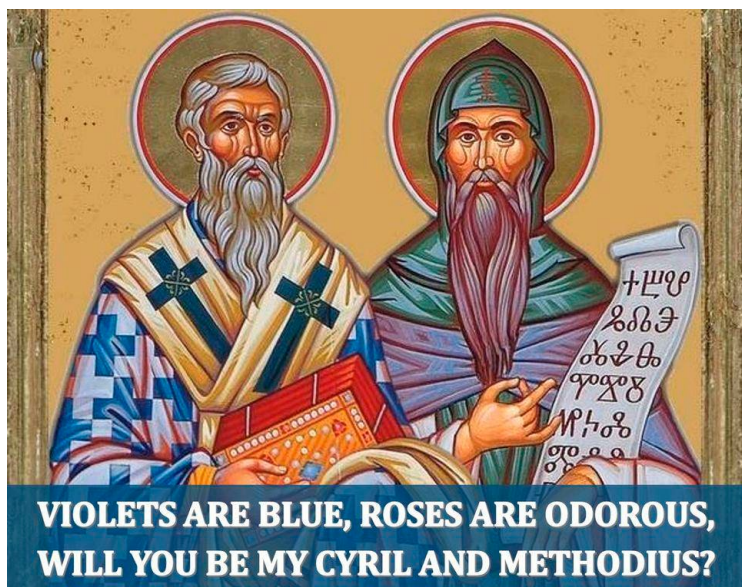
Glagolica posiada wiele kont w mediach społecznościowych; w 2012 r. studentki literatury chorwackiej Uniwersytetu w Osijeku: Ivana Bulju-bašić i Nikolina Rebrina utworzyły konto na Facebooku: Glagoljica – jučer, danas, sutra²². Celem było szerzenie wiedzy na temat gła-golicy i wydarzeń kulturalnych z nią związanych, np.: przedstawienie *Glagoljaška večer(a)* pod kierunkiem M. Lukić – performance osnuty na średniowiecznych modlitwach, żywotach świętych z kręgu gła-golaszy. W kolejnych latach jeszcze wyraźniej dała się zauważyć obecność w mediach społeczno-ściowych instytucji kulturalnych i naukowych związanych z propagowaniem gła-golicy, np. szkół gła-golicy, Towarzystwa Przyjaciół Gła-golicy, Instytutu Starosłowiańskiego. Instytucje umiejętnie wykorzystują ten nowoczesny kanał komunikacji w celu dotarcia do młodszego pokolenia odbiorców, nierzadko odwołując się do wpisów humorystycznych, czego dowodzi ilu-stracja w formie ikony, opublikowana 14 lutego 2022 r. na koncie Insty-tutu Starosłowiańskiego na portalu społecznościowym Facebook, w dniu świętych Cyryla i Metodego²³ (fot. 1), który jest jednocześnie popularnym świętem walentynek. Jest to przykład łączenia tradycji i nowoczesności w przekazach medialnych.

Promocji gła-golicy wśród najmłodszego pokolenia internautów służy także projekt wideo „Priateljica glagoljica” zrealizowany w formie 29 kilkunastominutowych filmów zamieszczonych na kanale YouTube, odpowiadających kolejnym literom alfabetu gła-golickiego. Zrealizowany został w 2018 r. przez reżysera teatralnego z Zagrzebia – Lovro Krsnika, popu-laryzatora i nauczyciela gła-golicy w ramach Letniej Szkoły Gła-golicy na Krku, z udziałem uczestników tejże szkoły – dzieci i młodzieży. Projekt ma charakter edukacyjno-rozrywkowy, uczy gła-golicy i faktów z nią zwią-zanych poprzez zabawę.

22 Glagolica – wczoraj – dziś – jutro; niestety konto od listopada 2018 r. nie jest aktualizowane, <https://www.facebook.com/Glagoljica-ju%C4%8Der-danas-sutra-311620522187921/> (dostęp: 10.11.2021).

23 We wpisie zamieszczono informację o tym, że 14 lutego Kościół katolicki wspomina patronów Słowian i Europy – świętych Cyryla i Metodego, wyjątek stanowią Chorwaci, Słoweńcy, Czesi i Słowacy, którzy oddają im cześć 5 lipca, wschodni chrześcijanie zaś – 24 maja. Zawarto również informację o zbliżającym się Dniu Chorwackiej Gła-golicy 22 lutego oraz zaproszenie na „Wieczór chorwackiej gła-golicy i gła-golityzmu” online, <https://www.facebook.com/stin.hr> (dostęp: 14.02.2022).

Fot.1. Cirilometodovo. Ilustracja na koncie Instytutu Starosłowiańskiego na Facebooku zamieszczona w dniu święta Cyryla i Metodego 14 lutego 2022, który jest także dniem św. Walentego. Pozyskano z: <https://pl-pl.facebook.com/stin.hr> (dostęp: 14.02.2022)

Popularność i magia alfabetu głagolickiego nie ogranicza się terytorialnie do Chorwacji, ale istnieje też poza jej granicami. Alfabet ten wykorzystują twórcy filmów i gier wideo, np.: napisy w głagolicy w grze komputerowej „Wiedźmin 3. Dziki Gon” (2015, CD Project Red), w kilku fragmentach pojawiają się inskrypcje głagolickie, nie są to oryginalne teksty, a jedynie użycie liter w celach stylizacyjnych.

Warto podkreślić, że również w Polsce istnieje spore zainteresowanie badaniami naukowymi i popularyzacją wiedzy na temat tradycji cyrylo-metodejskich (Budniak, 2009; Faracik, 2016; Józwiak, 2018; Moroz-Grzelak, 2019; Smołucha, 2017; Włodkowski, 2014; Żurek, 2006), w tym także głagolicy, która jest obecna na fakultetach języków słowiańskich, czasem także w formie kursów organizowanych przez instytucje kultury, choć oczywiście nie w takim wymiarze jak w Chorwacji. W sztuce propagatorem głagolicy jest malarz współczesny Marek Bieleń, autor cyklu obrazów *Z głagolicą w tle* (2011–2014), na których pojawiają się napisy głagolickie. W 2013 r. z okazji jubileuszu misji wielkomorawskiej oraz wstąpienia Chorwacji do Unii Europejskiej zorganizowano w Polsce wystawę łączącą oba wydarzenia, zatytułowaną „Śladami Cyryla i Metodego – od Moraw do Chorwacji”, na której zaprezentowano 20 ikon przedstawiających Świętych Braci oraz fotografie miejsc i zabytków związanych z tradycjami

głagolickimi na terenach Chorwacji, Czech, Moraw. Wystawa pod patronatem honorowym Ambasady Chorwackiej w Polsce była eksponowana w wielu polskich miastach w latach: 2013–2015. Głównym celem wystawy była promocja turystyczna tych regionów, lecz zwróciła także uwagę polskich zwiedzających na rolę tradycji cyrylo-metodejskiej oraz pisma głagolickiego w kulturze duchowej i materialnej obu państw.

Podsumowanie

Przedstawione powyżej fakty z życia naukowego, kulturalnego, a także popkultury, „nowych mediów”, współczesnego designu, świadczą o znacznej obecności spuścizny Braci Sołuńskich; idei porozumienia, otwartości, komunikatywności, których ucieleśnieniem był alfabet słowiański – głagolica, w życiu tych krajów słowiańskich, z których kulturą była najsilniej związana. Reaktywacja, wskrzeszanie tych tradycji dokonuje się dziś przede wszystkim w Chorwacji, tu główne zainteresowanie skierowane jest na badania naukowe, opis, archiwizację i digitalizację zabytków piśmiennictwa głagolickiego religijnego i świeckiego oraz popularyzację tej wiedzy, a także pisma wśród szerokich kręgów społeczeństwa. Działania te dotyczą aspektu historyczno-kulturowego dziedzictwa głagolickiego, natomiast interesującym zjawiskiem jest obecność głagolicy w sferze nowoczesnego tworzenia marki, w kulturze popularnej, multimediach, cyberprzestrzeni, w promocji turystycznej kraju.

Tradycje cyrylo-metodejskie kultywowane są także w Czechach; głównym ośrodkiem kultu stał się od końca XIX w. Velehrad – siedziba biskupstwa św. Metodego, a obecnie główny ośrodek ruchu pielgrzymkowego na Morawach, miejsce spotkań religijnych, koncertów. Zjawisko to dotyczy też aspektu badań historyczno-literackich, językowych, w których nawiązuje się do tradycji wielkomorawskich (np. R. Večerka. (2010). *Staroslověnská etapa českého písemnictví*. Praha; J. Rejzek (2021). *Zrození češtiny*. Praha). Nieprzypadkowo na okładkach tych opracowań znalazły się głagolickie zabytki.

Po przemianach ustrojowych (...) Święci Bracia Sołuńscy nadal zajmują trwałe miejsce w czeskiej mitologii narodowej, czemu wydatnie pomaga oficjalnie ustanowione państwowe święto ku ich czci 5 lipca. (...) podkreśla się wpływ działalności misyjnej Świętych Braci na stworzenie polityczno-administracyjnego oraz ideowego modelu, który przetrwał upadek państwa wielkomorawskiego i stał się wzorem dla państw konstytuujących się w X wieku w Europie Środkowej (Józwiak, 2018, s. 50)

Z kolei, dla Chorwatów głągolica stała się swoistym symbolem tradycji narodowej, gdyż jest to bodajże jedyny naród, w którego życiu przez tak długi okres odgrywała ważną rolę i zachowała się w wielu dawnych, zbędnych oraz wciąż odkrywanych zabytkach. Pomimo mogących się pojawiać zarzutów „zawłaszczania” przez naród chorwacki tradycji głągolicznych, obecnych także w kulturze innych narodów słowiańskich, stawiania znaku równości z tym, co narodowe, nazywania głągolicy „tradycyjnym pismem chorwackim” (*hrvatsko tradicionalno pismo*), należy przyznać, że kultura pamięci jest w tym kraju współcześnie bardzo rozwinięta, zarówno w aspekcie naukowo-badawczym, jak i edukacji przyszłych pokoleń. Dlatego też trudno zaprzeczyć stwierdzeniu Josipa Bratulića, wyartykułowanemu w pracy *Leksikon hrvatske glagoljice* (Bratulić, 1995, s. 30): „Glagoljica, dakle, ponovo živi u našoj sredini. S pravom”.

BIBLIOGRAFIA

- Andrzejewski, M. (2013). Święci Cyryl i Metody w kulturze muzycznej XIX i pierwszej połowy XX wieku w kontekście oddziaływania idei słowiańskiej. *Prace Naukowe Akademii im. J. Długosza w Częstochowie*, z. VIII, 59–79.
- Brajerski, T. (1990). *Język staro-cerkiewno-słowiański*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Bratulić, J. (1995). *Leksikon hrvatske glagoljice*. Zagreb: Minerva.
- Bratulić, J. (2009). Glagoljaštvo i glagolizam u crkvenom i društvenom životu Hrvata i Slovenaca. *Kolo*, br. 3–4, 153–166.
- Bratulić, J. (2011). O hrvatskom identitetu, neposredno. W: H.R. Lukić i Z.B. Skoko (red.), *Hrvatski identitet: zbornik*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Budniak, J. (2009). *Jednoczeni w różnorodności. Tradycja cyrylo-metodiańska jako paradygmat procesu pojednania Kościołów, kultur, narodów*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Buljubašić, I. i Rebrina, N. (2012). Interdisciplinarni nacini učenja i promidžbe glagoljskog pisma danas. Neprofitni marketing glagoljice kao marke. *Hrvatistika*, 9–26.
- Cvitić, F. (2017). Glagoljica pogledom projekta FABULA CROATICA. *Slovanská unie*, rocznik 2, č. 1, Brno, 48–54.
- Czerwiński, M. (2020). *Chorwacja Dzieje, kultura, idee*. Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury.
- Dąbrowska-Partyka, M. (2000). *Pismo jako znak tożsamości*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Draganić, B. (2017). Glagoljično pismo i hrvatska glagoljaška baština u odgojno-obrazovnome sustavu Republike Hrvatske. *Hrvatski Jezik*, br. 1. 14–20.

- Faracik, R. (2016). Tradycja wielkomorawska i cyrylo-metodiańska a współczesny krajobraz kulturowy Velehradu. *Prace Geograficzne*, z. 145, 71–99. DOI: 10.4467/20833113PG.16.013.5402
- Horvat, J., Tomašević, N. i Lendić, S. (2009). Semiotički marketing Konstantina Ćirila Filozofa: glagoljičko prezentiranje kršćanstva kao preteča suvremenog semiotičkog marketinga. *Libellarium*, II, 2, 161–180.
- Jóźwiak, W. (2018). Wizerunki świętych Cyryla i Metodego – numizmatyczna ideologizacja przeszłości. *Slavia Occidentalis*, 75/2, 43–57. DOI 10.14746/so.2018.75.2.4
- Moroz-Grzelak, L. (2019). Współczesne wizualizacje dziedzictwa Cyryla i Metodego w przestrzeni słowiańskiej. *Zeszyty Cyrylo-Metodiańskie* 8, 140–154.
- Moszyński, L. (1999). Głagolica, najstarsze pismo słowiańskie, jako symbol. W: A. Barciak (red.), *Środkowoeuropejskie dziedzictwo cyrylo-metodiańskie*. Katowice: Instytut Górnośląski.
- Nazor, A. (2008). *Knjiga o hrvatskoj glagoljici: »Ja slovo znajući govorim ... «*. Zagreb: Erasmus Naklada.
- Oczkova, B. (2004). Głagolizm i neogłagolizm w Chorwacji. *Bulletin de la Société Polonaise de Linguistique*, z. LX, 54–63.
- Oczkova, B. (2005). Język chorwacki – w poszukiwaniu własnej normy. W: M. Dąbrowska-Partyka (red.), *W poszukiwaniu nowego kanonu – reinterpretacje*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 60–84.
- Pavličević, D. (2012). *Historia Chorwacji*, tłum. Ł. Danielewska. Poznań: Wydawnictwo UAM.
- Smolucha, J. (2017). Cultural and Religious Significance of the Cyrillo-Methodian Tradition in Central and Eastern Europe. *Folia Historica Cracoviensia*, t. 23, z. 1, 193–213, doi.org/10.15633/fhc.2213.
- Stęplewski, A. (2018). *Semioza pisma. Cyrylica i łacinka w serbskim i chorwackim dyskursie narodowym na tle słowiańskim*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Stryjek, T. (2020). *Współczesna Serbia i Chorwacja wobec własnej historii*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Szwat-Gylybowa, G., Gil, D. i Miodyński, L. (2020). *Leksykon idei wędrownych na słowiańskich Bałkanach. XVIII–XXI w.* Hasło: Tradycja głagolicka (Chorwacja). Warszawa: Instytut Slawistyki PAN, 318–323. Pozyskano z: https://ispan.waw.pl/ireteslaw/bitstream/handle/20.500.12528/588/Leksykon_idei_wedrownych_na_slowianskich_Balkanach_tom_1_Oswiecenie_religia_racjonalizm.pdf?sequence=1&isAllowed=y (dostęp: 12.12.2021.)
- Włodkowski, M. (2014). Chorwacko-cerkiewnosłowiański przekład hymnu „Veni Creator Spiritus” jako przykład „powrotu” do redakcji narodowej w XIX wieku. *Studia Wschodniosłowiańskie*, t. 14, 291–303.
- Žagar, M. (2009). Hrvatska pisma u srednjem vijeku. W: J. Bratulić i in. (red.), *Povijest hrvatskoga jezika – 1. knjiga: srednji vijek*. Zagreb: Croatica.

- Žubrinčić, D. (2006). *Hrvatska glagoljica*. Zagreb: HKD sv. Jeronima.
- Žurek, P. (2006). Polska glagolica – relikwii piśmiennictwa czeskiego czy chorwackiego? W: A. Barczak i W. Iwańczak (red.), *Piśmiennictwo Czech i Polaków w Średniowieczu i we wczesnej epoce nowożytnej*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 209–217.

Materiały internetowe

- Aleja Glagoljaša. Pozyskano z: <https://www.istria-culture.com/aleja-glagoljaša-i131> (dostęp: 11.02.2022.)
- Bašćanska ploča, Institut z Hrvatski Jezik i Jezikoslovlje. Pozyskano z: <http://ihjj.hr/iz-povijesti/bascanska-ploca/2/> (dostęp: 12.10.2021).
- Cirilometodovo, zrzut ekranu. Pozyskano z: <https://pl-pl.facebook.com/stin.hr> (dostęp: 14.02.2022).
- Chorwacja. Projekt monet euro. Pozyskano z: <http://omonetach.pl/aktualnosci/6/20427/chorwacja-projekt-monet-euro> (dostęp: 13.02.2022).
- Cvitić, F., Horvat, J. i Hančić-Matejić, N., *New glagolitic sign in a digital age*. Pozyskano z: <https://www.bib.irb.hr/1041462/download/1041462.eecytt0426.pdf> (dostęp: 20.01.2022).
- Čunčić, M. *Župski natpis stariji od Bašćanske ploče*. Pozyskano z: https://www.croatianhistory.net/etf/cuncic_du.html, (dostęp: 27.01.2022).
- Đekić V. *Pismo kao baština*. Pozyskano z: <http://www.kvarner.hr/kultura/glagoljica.html> (dostęp: 11.12.2021).
- Fabula Croatica. Pozyskano z: <https://fabula-croatica.com/> (dostęp: 10.12.2021).
- Glagoljaštvo – baština, tradicija, inovacija. Pozyskano z: <https://stin.hr/glagoljaštvo2022/> (dostęp: 9.02.2022).
- Glagoljica jučer- danas- sutra. Pozyskano z: <https://www.facebook.com/Glagoljica-ju%C4%8Der-danas-sutra-311620522187921/> (dostęp: 10.11.2021).
- Glagopedija. Pozyskano z: <http://www.kroatystyka.us.edu.pl/pl/glagopedija/> (dostęp: 10.02.2022).
- Letnja škola glagoljice, Kornić. Pozyskano z: <https://otok-krk.org/krk/ljetna-%C5%A1kola-glagoljice-korni%C4%87-2020> (dostęp: 10.11.2021).
- Rječnik-crkvenoslavenskoga-jezika-hrvatske-redakcije. Pozyskano z: <https://stin.hr/rjecnik-crkvenoslavenskoga-jezika-hrvatske-redakcije/> (dostęp: 21.01.2022).
- Staroslavenski Institut. Pozyskano z: <https://stin.hr/> (dostęp: 05.11.2021).

Edyta Koncewicz-Dziduch – dr nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa (Wydział Filologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego), adiunkt w Instytucie Kulturoznawstwa i Dziennikarstwa Akademii Ignatianum w Krakowie. Autorka prac z dziedziny współczesnego językoznawstwa i kultury polskiej i słowiańskiej, przemian języka mediów.

Zajmuje się komparatystycznymi badaniami frazeologii slowiańskiej ze szczególnym uwzględnieniem frazeologii animalistycznej i fitonimicznej oraz współczesnymi przemianami w kulturze i językach krajów byłej Jugosławii. Członek Krakowskiego Towarzystwa Popularyzowania Wiedzy o Komunikacji Językowej „Tertium”.